

LBRIS

We know
books

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
„C. S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR”

ASSOCIATION
HENRI CAPITANT
DES AMIS DE LA CULTURE
JURIDIQUE FRANÇAISE

DESPRE (R)EVOLUȚII ÎN DREPT STUDII DEDICATE CENTENARULUI VLADIMIR HANGA

Coordonatori:

Mircea-Dan BOB-BOCȘAN, Sevastian CERCEL

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Universul Juridic

București, 2021

Mircea-Dan BOB-BOCȘAN, <i>Despre (r)evoluții în drept Studii edicate Centenarului Profesorului Vladimir Hanga</i>	11
Ștefan HERCHI, <i>In memoriam Profesorul Hanga</i>	13
<i>Curriculum vitae</i> – Vladimir Hanga	17

Despre (r)evoluții în Dreptul Roman

Juanita GOICOVICI, <i>Perspective asupra evoluției garanției pentru evicțiune în dreptul roman</i>	31
Tomislav KARLOVIĆ, <i>Reconsidering the authority to sell as the augmentation or restriction of creditor's rights in Fiducia Cum Creditore</i>	49
Marilena MARIN, <i>Colonii și arenda pământului în Roma Antică</i>	61
Malina NOVKIRISHKA-STOYANOVA, <i>Le pécule romain et l'origine de la responsabilité limitée en droit romain</i>	67
Dan OANCEA, Sorin-Alexandru VERNEA, Vlad-Victor OCHEA, <i>Actio redhibitoria și influența acesteia asupra dreptului românesc</i>	95
Cristina POP, <i>Studiul dreptului în școlile Romei Antice</i>	107
Jakob Fortunat STAGL, « <i>Qu'est-ce que la vérité ?</i> » <i>Reponses romaines au probleme des « fausses nouvelles »</i>	123
Philip THOMAS, <i>Late Republican (r)evolutions in Roman law</i>	135

Despre (r)evoluții în Istoria Dreptului

Sevastian CERCEL, <i>Unificarea legislativă a Principatelor Române și consolidarea dreptului în primele decenii ale Regatului României</i>	151
Alina-Emilia CIORTEA, <i>Influența dreptului roman asupra situației patrimoniale a soțului supraviețuitor în moștenirea legală din vechiul drept francez scris</i>	175
Valerius M. CIUCĂ, <i>Judecătorul și fabulistul orheean Alecu Donici, precursor al etnologiei juridice românești</i>	187
Mircea DUȚU, <i>Fundamente istorice și permanențe definitorii ale culturii juridice românești. Tradiție neolatină, sinteză europeană și amprentă proprie în unificarea constituțional-legislativă</i>	205
Marius FLOARE, <i>Aspecte juridice privind sănătatea publică în contextul istoric al marilor epidemii</i>	223

Manuel GUȚAN, <i>Proclamația de la Islaz și nașterea constituționalismului liberal românesc: un răspuns dat Profesorului V. Hanga</i>	233
Gábor HAMZA, <i>Bemerkungen zum Verhältnis zwischen dem Allgemeinen Teil des Privatrechts (Zivilrechts) und der Tradition des Römischen Rechts</i>	247
Dan Constantin MĂȚĂ, <i>Gheorghe Mârzescu și vocația libertății. Despre un profesor uitat al Facultății de Drept din Iași</i>	253
Arthur MIHĂILĂ, <i>Natural law theories in Antiquity and Middle Ages</i>	265
Carmen Oana MIHĂILĂ, <i>Călătorie prin trecut și prezent. Căsătoria și regimurile matrimoniale în dreptul roman</i>	277

Despre (r)evoluții în Dreptul Succesoral

Mircea-Dan BOB-BOCȘAN, <i>Despre evoluția fundației testamentare în dreptul civil român</i>	299
Dragoș ISACHE, <i>Efectele partajului</i>	307
Codrin MACOVEI, <i>De veghe în turpitudinea nedemmului. Prolegomene ale posibilei invocări</i>	327
Christine MORIN, <i>(R)évolution en matière de libéralités: l'exemple de la liberté testamentaire au Québec</i>	339
Anthony MURPHY, <i>Restauratio Iustinianus. Despre reforma dezmoștenirii în dreptul succesoral român</i>	363
Ioana OLARU, <i>Pactele asupra unei succesiuni viitoare – 150 de ani de singurătate</i> ...	373
Dan Andrei POPESCU, <i>Pactele succesoriale privite din perspectiva dreptului internațional privat</i>	393

VARIA despre (r)evoluții în Dreptul Contemporan

Lucian BERCEA, Dan-Adrian CĂRĂMIDARIU, <i>Ordinea oamenilor liberi. O scurtă incursiune în istoria analizei economice a dreptului</i>	411
Emese FLORIAN, <i>Patria pietas – Condiția juridică a copilului în familia postmodernă</i>	453
Elena-Alina OPREA, <i>Regula knock out în soluționarea conflictului clauzelor standard</i>	463
Ionuț-Florin POPA, <i>Rolul vinovăției în funcționarea remediilor pentru neexecutarea contractului</i>	481
Adrian TAMBA, <i>Garanțiile negative</i>	507
Cristina TOMULEȚ, <i>Asupra evoluției conceptului de drept natural</i>	519

PERSPECTIVE ASUPRA EVOLUȚIEI GARANȚIEI PENTRU EVICȚIUNE ÎN DREPTUL ROMAN

JUANITA GOICOVICI*

OBSERVAȚII INTRODUCTIVE

Panoplia garanțiilor atașate dreptului de proprietate nu ar fi completă în niciun sistem de drept evoluat, în absența garanției pentru evicțiune, datorate de vânzător cumpărătorului.

Corolarul obligației vânzătorului de transferare a posesiunii liniștite și durabile, garanția pentru evicțiune a cunoscut în dreptul roman un traseu sinuos, fără a fi unul abisal. Trecând prin rigorile lui *actio auctoritatis* în vânzările încheiate prin *mancipatio*, luând apoi înfățișarea stipulațiilor voluntare de garanție justificate la sfârșitul sec. I p. Chr. prin exigențele buneii-credințe contractuale, pentru a deveni, în prima jumătate a sec. II p. Chr., un efect natural și direct al contractului de vânzare, în mulajul unei răspunderi obiective¹, funcționând independent de vinovăția vânzătorului, garanția pentru evicțiune a cunoscut o evoluție spectaculoasă. Ne-am propus să abordăm, în paragrafele care urmează, condițiile de introducere a lui *actio auctoritatis*, insistând asupra implicațiilor lui *stipulatio duplum*, prin care vânzătorul promitea cumpărătorului să-i plătească dublul prețului încasat, în cazul în care acesta va fi evins, ceea ce atrăgea, în cazul evicțiunii totale, consecința achitării către cumpărător a dublului prețului vânzării², independent de fluctuațiile valorice înregistrate de bunul vândut. Natura juridică a acțiunilor din categoria *actio auctoritatis* rămâne controversată, susținându-se atât caracterul convențional, voluntar al acesteia, ca rezultat al convenirii unui pact accesoriu între vânzător și cumpărător cu privire la efectele eventualei evicțiuni, cât și caracterul de acțiune legală al acesteia, ca efect automat al mancipațiunii³, motiv pentru care vom aborda, de asemenea, în cuprinsul prezentului studiu, argumentele care pot contura un răspuns la întrebarea privind natura juridică a lui *actio auctoritatis*.

După cum sublinia profesorul Vladimir Hanga, originile acestei instituții urcă în timp până în vremea regelui babilonian Hammurabi, Codul lui Hammurabi (aprox. 1760 î. Chr.)

* Lect. univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca; E-mail: juanita.goicovici@law.ubbcluj.ro.

¹ C. Hochart, *La garantie d'éviction dans la vente*, L.G.D.J., Paris, 1993, pp. 186-188.

² R. Duminiță, D. Iancu, *Quelques considérations sur l'éviction en droit comparé*, în „Revista Drept – Series Iurisprudentia”, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, nr. 12/2009, pp. 122-123; V. Stoica, E. Garjau, *Practical notions regarding the contractual provision of the warranty against the eviction of selling contracts*, în „AGORA International Journal of Juridical Sciences”, nr. 2/2018, pp. 85-91.

³ S. A. Vernea, *Warranty Against Eviction in Roman Law: A Conventional or Legal Obligation?*, în „Social Economic Debates”, vol. 3, nr. 1/2014, pp. 66-71.

menționând că un cumpărător care a contractat cu un fals proprietar se poate îndrepta contra vânzătorului⁴. Ne va preocupa, în cuprinsul prezentului studiu, evidențierea rolului jucat, în configurarea garanției pentru evicțiune, de cele trei tipuri de stipulații care alcătuiesc trepidul pactelor accesorii ale vânzării în dreptul roman clasic: *satisfatio secundum mancipium* sau *repromissio secundum mancipium*, *stipulatio duplae* și *stipulatio rem habere licere*. Ultima parte a studiului tratează problematica automatismului garantării pentru evicțiune a cumpărătorului în materia vânzării consensuale, până în timpul lui Iustinian, pentru a trasa contururile răspunderii obiective⁵, detașate de elementul-culpă, a vânzătorului⁶, astfel cum a fost aceasta moștenită în numeroase dintre legislațiile contemporane.

Ultima parte a studiului este dedicată considerațiilor privind configurația garanției pentru evicțiune, în reglementarea Codului civil intrat în vigoare în 1 octombrie 2011. Este menținută cerința chemării în garanție a vânzătorului de către cumpărătorul acționat în judecată de un terț care pretinde că are drepturi asupra lucrului vândut, cu consecința că, fiind condamnat printr-o hotărâre intrată în puterea lucrului judecat, cumpărătorul care nu a introdus în proces pe vânzător pierde dreptul de garanție, dacă vânzătorul dovedește că existau motive suficiente pentru a se respinge cererea terțului. De asemenea, în textul art. 1706 Cod civil sunt introduse premisele pentru o garanție *ascendentă* contra evicțiunii, legiuitorul prevăzând că vânzătorul este obligat să garanteze contra evicțiunii față de orice dobânditor subsecvent al bunului, fără a distinge după cum dobândirea este cu titlu oneros ori cu titlu gratuit. Tot ca un element inedit, este postulată indivizibilitatea obligației de garanție pentru evicțiune în cuprinsul art. 1697 Cod civil, astfel încât cumpărătorul poate antama garanția pentru evicțiune contra oricăruia dintre moștenitorii universali / cu titlu universal ai vânzătorului, cel ținut la plată având un drept de regres, în vreme ce bligația vânzătorului de a repara prejudiciul suferit de evins prin fapta deposedării, întrucât are un obiect pecuniar, se divide de plin drept între comoștenitori.

PROBLEMATICA ȘI CADRUL CONTEXTUAL AL EVINGERII CUMPĂRĂTORULUI ÎN CAZUL BUNURILOR MANCIPI.

Configurată la origini pentru transferarea bunurilor mobile (sclavii având statutul de bunuri *mancipi*), actul abstract al *mancipatio* a fost utilizat ulterior (cel târziu până în sec. al IV-lea p. Chr.) și pentru transferarea proprietății imobilelor (a fondurilor agrare), fiind un mijloc de dobândire a proprietății conform dreptului civil roman (rezervat cetățenilor romani), astfel încât putea fi utilizat de către latini sau peregrini doar în mod excepțional, în măsura în care aceștia aveau *ius commercii*⁷. Fondate pe delictul comis de vânzătorul neproprietar, *actio auctoritatis* și *actio de modo agri* (în ipotezele în care manciantul a

⁴ A se vedea V. Hanga, *Mari legiuitori ai lumii: Hammurabi, Iustinian, Napoleon*, Editura Lumina Lex, București, 1994, pp. 40-41.

⁵ M. D. Bob, *Obligația contractuală în dreptul roman cu trimeri comparative la Codul civil*, Editura Universul Juridic, București, 2015, p. 168.

⁶ M. Vols, A. Belloir, S.M. Hoffmann, A. Zuidema, *Common Trends in Eviction Research: A Systematic Literature Review*, în „University of Groningen Faculty of Law Research Paper Series”, nr. 29, 2019, pp. 23-78, disponibilă la adresa <https://ssrn.com/abstract=3417681>, consultată în 08.09.2020.

⁷ A se vedea M. D. Bob, *Manual elementar de drept privat roman*, ediția a II-a, Editura Universul Juridic, București, 2019, pp. 142-143.

declarat o suprafață mai mare a terenului decât cea înstrăinată în fapt) îl obligau pe vânzător la o rambursare *in duplum* a valorii prețului primit.

SPECIFICITATEA EFECTELOR VÂNZĂRII CONSENSUALE ROMANE.

Generator de obligații bilaterale⁸, contractul consensual de vânzare în dreptul roman îl obliga pe vânzător doar la transmiterea posesiunii, iar nu a proprietății, din rațiuni ce țineau de celeritatea încheierii contractelor și de implicarea peregrinilor în operațiunile de comerț, peregrini care nu ar fi putut dobândi proprietatea civilă, rezervată cetățenilor romani. Marcată, totodată, de imperativele pragmatice ale comerțului cu sclavi, care, deși aveau statutul de bunuri *mancipi*, era nepragmatic să fie vânduți prin formalitățile mancipațiunii (care ar fi trebuit îndeplinite individual, pentru fiecare sclav în parte), vânzarea consensuală ridica doar problema transferului posesiei.

REGIMUL LUI *ACTIO AUCTORITATIS*, ANTERIOR CONFIGURĂRII RĂSPUNDERII OBIECTIVE PENTRU EVICȚIUNE

Considerată a fi figura pivotantă pentru dezvoltarea garanției pentru evicțiune în dreptul roman, *actio auctoritatis* a fost reglementată în legea decemvirală, alături de *actio de modo agri*, în vechiul drept roman⁹. Vom analiza, în paragrafele care urmează, principalele linii de forță care configurează *actio auctoritatis* în dreptul roman vechi și clasic, pornind de la opiniile exprimate în literatura de specialitate cu privire la arhitectura acestui concept juridic.

ACTIO AUCTORITATIS, CA ACȚIUNE ÎN REPRIMAREA UNUI DELICT

Actio auctoritatis: efect automat al mancipațiunii sau pact accesoriu? Natura juridică a lui *actio auctoritatis* rămâne controversată. Paul Frédéric Girard susținea că eventuala responsabilitate a vânzătorului decurgea din ideea de asistență procesuală¹⁰ pe

⁸ *Ibidem*, pp. 248-249.

⁹ *Ibidem*, p. 239.

¹⁰ P. F. Girard, *Mélanges de droit romain, I. Etudes historiques sur la formation du système de la garantie d'éviction en droit roman*, Recueil Sirey, Paris, 1923, p. 11: „L'auctor n'est ni celui qui transfère la propriété, ni celui qui est tenu à garantie, c'est celui qui intervient dans une situation pour compléter, fortifier, c'est-à-dire, dans notre cas, celui qui assiste l'acquéreur dans le procès en revendication intenté contre lui et l'auctoritas ce n'est pas le mode d'acquérir, ni l'obligation à garantie, mais cette assistance même”. Autorul citat sublinia că, dacă la origini *auctoritas* desemna actul material al asistenței procesuale efective acordate cumpărătorului în urma încheierii unei mancipațiuni, ulterior a sfârșit prin a desemna însăși obligația de garanție sau de intervenție procesuală în garanție a vânzătorului care participase la formalitățile mancipațiuni (p. 11): „Le terme auctoritas est arrivé à désigner au lieu de cet acte matériel et concret d'assistance dans un procès, l'obligation de fournir l'assistance, puis l'acte translatif de propriété à raison duquel cette obligation se produisait, enfin toute acquisition de propriété et le droit de propriété lui-même. On comprend cette extension

care cel care transfera bunul *mancipi* prin mancipațiune o datora față de *accipiens*, în eventualitatea în care *accipiens* s-ar fi confruntat ulterior cu chemarea sa în judecată de către un terț care introdusese o *rei vindicatio*. Semnificația primară a lui *actio auctoritatis* ar fi fost aceea de asistență procesuală a cumpărătorului de către vânzător în litigiul cu terțul care revendica bunul, ceea ce acaparează atenția fiind uzul binomului format din termenii *actio* și *auctoritas*, ultimul mecanism având funcția de legitimare a cumpărătorului ca proprietar al bunului în baza unui *modus acquirendi* valid, cu privire la *dominium ex iure Quiritium*. Dacă vânzătorul eșua în a oferi această asistență, *auctoritatem defugere*, rămânea obligat să restituie cumpărătorului dublul prețului încasat, cumpărătorul putând obține condamnarea sa la plata *in duplum*. Astfel configurată, *actio auctoritatis* genera pentru vânzător o obligație legală de intervenție procesuală și, ulterior, de indemnizare a cumpărătorului în cazul în care titlul terțului fusese recunoscut ca valid de către instanță, fundamentată pe riscul care plana pentru cumpărător de a fi contractat cu un *non dominus*. Alți autori, precum Carlo Longo, au susținut¹¹ că prezența mancipientului alături de achizitor în procesul intentat de către terț este un efect intrinsec al participării acestora la formalitățile mancipației, fiind de esența procedurii de transmitere a proprietății civile *per aes et libram* ca cel care se pretindea proprietar *ex iure Quiritium* în fața celor cinci martori și a purtătorului de balanță să susțină ulterior postura de proprietar a cumpărătorului conform dreptului civil (aplicabil cetățenilor romani) și, implicit, să aducă dovezi privind calitatea sa de proprietar, calitate în care ar fi participat la formalitățile mancipațiunii. Consecință directă și inevitabilă a posturii calității de proprietar *ex iure Quiritium* în procedeu *mancipatio*, de către cel care a urmărit să transmită cumpărătorului proprietatea asupra bunului *mancipi*, procedeu *auctoritas* ar fi derivat, astfel, din însăși structura mancipațiunii, solemnitatea acesteia în fața martorilor presupunând în mod necesar ca, dacă ulterior titlul vânzătorului ar fi fost contestat, acesta (care a susținut în cadrul mancipațiunii, în mod solemn¹², că deține proprietatea civilă asupra bunului) să intervină în procesul¹³ cu terțul pentru a încerca să clarifice situația juridică a bunului și, dacă evicțiunea avea totuși loc, să îl indemnizeze pe cumpărător *in duplum*.

Postulo anne auctor fias. În opinia lui Paul Frédéric Girard, intervenția mancipientului în procesul dintre cumpărător și terțul reclamant din acțiunea în revendicare

progressive autant qu'on comprendrait peu l'évolution contraire. Mais dans l'acception primitive et technique, l'auctoritas est l'assistance fournie par le mancipient à son acquéreur."

¹¹ C. Longo, *Corso di diritto romano*, Editura Giuffrè, Milano, 1937, p. 224, citată după S.A. Vernea, *loc. cit. supra*.

¹² După cum s-a subliniat, din caracterul penal al lui *actio auctoritatis* decurgea consecința imposibilității introducerii sale contra succesorilor mancipientului decedat, răspunderea delictuală a acestuia având un pronunțat caracter personal. A se vedea P. F. Girard, *op. cit.*, p. 43, care subliniază că, în opinia sa, delictul comis de către mancipient nu era acela de a fi mancipat un *res aliena*, vânzarea bunului altuia nefiind expres prohibită, ci delictul comis era acela de a nu-l fi apărat pe cumpărător, de a nu-i fi furnizat asistență procesuală pentru evitarea evicțiunii, după participarea la ritualul mancipațiunii: „*On pourrait enfin remarquer que, si l'actio auctoritatis est une action pénale, elle ne pourra pas être intentée contre les héritiers du mancipient. (...) De plus, il serait peut-être permis de dire que, le délit consistant non pas à manciper une res aliena, mais à ne pas défendre un acquéreur par mancipation, ce délit est commis personnellement quand il ne fournit pas l'assistance. (...) Rien n'empêche donc de considérer notre action comme une action pénale ou plus exactement comme une action mixte appartenant à la victime d'un délit privé*”.

¹³ A se vedea, pentru dezvoltări, V. Hanga, *Răspunderea juridică în Legea celor XII Table*, în „Studii de drept românesc” vol. 8 (41), nr. 3-4/1996, pp. 261-273.

nu avea ca efect, în procedura legis-actiunilor¹⁴, scoaterea cumpărătorului pârât din proces. Această intervenție era urmarea unei notificări adresate de către cumpărător Mancipantului, cu formularea „*Quando in jure te conspicio postulo anne fias auctor*”¹⁵, însă de abia în procedura formulară vânzătorul se putea substitui cumpărătorului în litigiul cu terțul, ca un cvasi-reprezentant judiciar, pledând *alieno nomine*, în beneficiul cumpărătorului¹⁶. Obligația vânzătorului de asistență judiciară a cumpărătorului dura în timp până la împlinirea termenului necesar pentru a uzucapa conform legii civile (în epoca clasică, doi ani în cazul imobilelor și un an, în cazul bunurilor mobile), posterior acestui moment al uzucapării fiind evident că pentru achizitor intervenția vânzătorului nu mai era necesară.

Pentru ca achizitorul să beneficieze de *auctoritas* posterior îndeplinirii formalităților Mancipațiunii și anterior survenirii uzucapiunii, era necesară îndeplinirea unei duble condiții, și anume ca acesta să fi achitat prețul către vânzător și să fi avut loc remiterea sau tradițiunea bunului *mancipi* în mâinile cumpărătorului¹⁷ (dublă condiție care, de altfel, era îndeplinită în cadrul ritualului Mancipațiunii, de regulă, însă nu întotdeauna¹⁸).

NEXUM MANCIPIUMQUE: UN CLIVAJ APARENT?

În literatura de specialitate¹⁹ s-a opinat, cu privire la accepțiunea lui *actio auctoritatis* în vechiul drept roman, că răspunsurile la interogațiile generate de natura juridică a acesteia s-ar găsi în mecanismul și în principiile intrinseci aplicabile Mancipațiunii în epoca veche și la începutul epocii clasice a dreptului roman. Textele Legii celor XII Table asociau procedeele *nexum* și *mancipatio* într-o expresie care, întrebunțând jocul conjuncției / disjuncției *que*, creau nu numai aparența unei perechi insolite, ci și premisele unui cuplu mai mult decât straniu: cel format dintr-un procedeu obligațional cu garantarea executării asupra persoanei debitorului (*nexum*), presupunând posibilitatea aplicării lui *manus iniectio* și, pe de altă parte, cel format dintr-un mecanism de transferare a proprietății civile (*mancipatio*). Textul *Cum nexum faciet Mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto*²⁰ a suscitat multiple comentarii de-a lungul timpului, nu neapărat conciliante. Inițial, acest fragment a fost interpretat ca o expresie a codificării în vechiul drept roman²¹ a două procedee distincte, unul generator de efecte obligaționale, celălalt translativ de proprietate

¹⁴ Prin procedura *sacramentum in rem*.

¹⁵ A se vedea P. F. Girard, *op. cit.*, pp. 15-16.

¹⁶ În exprimarea lui P. F. Girard (*cit. supra*, p. 16): „(...) après l'introduction de la procédure formulaire et lorsqu'il fut permis de plaider *alieno nomine*, rien n'empêcha le vendeur de mettre l'acquéreur hors de cause en se constituant son représentant judiciaire.”

¹⁷ Paulus, *Sentent.*, 2,17,1: „*Venditor si ejus rei quam vendiderit dominus non sit, pretio accepit, auctoritatis manet obnoxius, aliter enim non potest obligari*”; de asemenea, Paulus, *Sentent.*, 2,17,3: „*Res empti, mancipatione et traditione perfecta si evincatur auctoritatis venditor duplo tenus obligatur*”.

¹⁸ Având în vedere că, în cazul terenurilor, în cadrul Mancipațiunii era adus un simbol al acestora (un bulgăre de pământ, de exemplu), punerea în posesie a cumpărătorului nu era neapărat imediată, chiar dacă prețul trecea în mâinile vânzătorului (la origini, rolul *libripens*-ului în ritualul Mancipațiunii fiind acela de a cântări metalul plătit ca preț).

¹⁹ A se vedea A. Magdelain, *L'acte juridique au cours de l'ancien droit romain*, în „*Jus imperium auctoritas. Études de droit romain*”, Publications de L'École Française de Rome, Roma, 1990, pp. 713-752, disponibil de asemenea la adresa https://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1990_ant_133_1_3984, consultată în 08.09.2020.

²⁰ L.XII T.: 6,1.

²¹ Evoluția acestor opinii este prezentată succint de A. Magdelain, *op. cit.*, p. 742.

civilă, reunite în același text din rațiuni de economie a exprimării, enunțate fiind pe un ton spartan, aproape laconic. Dilemele interpretative s-au accentuat însă pornind de la conturarea unui răspuns la întrebarea: cine era subiectul procedurii *uti lingua nuncupassit*, creditorul sau debitorul din cadrul unui *nexum*, înstrăinătorul sau dobânditorul din cadrul mancipațiunii?

În interpretarea furnizată de romanistul Otto Lenel în 1902, *nexum mancipiumque* descrie două catene (efectul real și efectul obligațional) al unui procedeu unic, cel al mancipațiunii, în cadrul căreia *nexum* ar fi servit ca mecanism prin care vânzătorul se obliga să achite cumpărătorului dublul valorii lucrului vândut în eventualitatea evingerii acestuia de către un terț²². La origini, în absența elementului *verba* al stipulației (*in duplum*) referitoare la garanția pentru evicțiune (de unde și trimiterea expresă în textul citat la *nexum*), procedeu *per aes et libram* de transferare a proprietății civile nu ar fi putut genera efecte obligaționale în favoarea cumpărătorului, cu atât mai puțin, în caz de evicțiune, obligarea vânzătorului la plata dublului sumei primite. Explicația identificată de Otto Lenel la începutul secolului trecut viza procedeu *nexum* ca intrinsec mancipațiunii în vechiul drept roman (rămas, însă, la alegerea părților), pentru a putea genera obligarea *in duplum* a vânzătorului ca fațetă a garanției pentru evicțiune. În varianta arhaică a vânzării prin *mancipatio*, obligarea prin *nexum* preceda suita de elemente formaliste *per aes et libram*, părțile fixând (prin elementele obligaționale *verba* care precedau mancipațiunea) obiectul obligației, întinderea fondurilor agrare (bunuri *mancipi*) vândute, calitatea *optimus maximus* a fondului agrar, dacă era cazul. Părțile puteau opta pentru omiterea lui *nexum*, caz în care trecerea directă la formalitățile *per aes et libram* ar fi marcat, în vechiul drept roman, absența ulterioară a unui mecanism specific garanției pentru evicțiune²³.

Un posibil argument în favoarea tezei susținute de Otto Lenel pare a fi un fragment mutilat (regăsit incomplet) din Legea celor XII Table, care menționează procedeu *nexum* în contextul unui *ius commercii* (cel puțin parțial) acordat de Roma unor triburi vecine a căror origine se menține misterioasă pentru istorici: populațiile *Forci* și *Sanates*²⁴. Fragmentul *Nex... Forti Sanati...*²⁵ reconstituit ca fiind *Nexi mancipique Forti Sanatique idem ius esto* (pornind de la un text al istoricului roman Festus) nu specifică dacă *ius commercii* era sau nu recunoscut acelor populații vecine în plenitudinea efectelor sale, însă are comun cu textul din Legea celor XII Table citat anterior (*Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto*) faptul că plasează *nexum* în debutul ritualului dual, înaintea desfășurării formalităților mancipațiunii²⁶. Posterior interzicerii procedurii *nexum* prin Legea *Poetelia Papiria*²⁷, *mancipatio* s-a desfășurat fără a fi precedată de stipulația pentru garanție contra evicțiunii, iar promisiunile verbale enunțate de înstrăinător au fost înlocuite cu *leges mancipii*, prin care înstrăinătorul, înainte de a da cuvântul achizitorului, descria

²² *Ibidem*, pp. 743-744, pentru preluarea detaliată a teoriei lui Otto Lenel.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Idem*, pp. 744-745.

²⁵ L. XII T.: 1,5.

²⁶ A. Magdelain, *op. cit.*, p. 744.

²⁷ *Lex Poetelia-Papiria*, care suprime efectul obligațional al lui *nexum*, interzicând creditorilor să execute persoana debitorului rău-platnic, a fost datată de Titus Livius cu anul 326 a. Chr., considerându-se că ar fi fost adoptată în timpul celui de-al treilea mandat în calitate de consul al lui Gaius Poetelius Libo Visolus, însă Marcus Terentius Varro datează respectiva lege în anul 313 a. Chr., în timpul dictaturii fiului lui Poetelius (fost consul).

bunul vândut și condiția juridică a acestuia²⁸, similar preambulului oferit prin *nexum* în cadrul vechiului procedeu dual *nexi mancipique*. Adagiul *uti lingua nuncupassit*²⁹ din Legea celor XII Table continua astfel să legitimizeze, în epoca clasică a dreptului roman, clauzele anexate la mancipațiune sau stipulațiile conexe vânzării în scopul conturării garanției pentru evicțiune datorate cumpărătorului³⁰.

STIPULAȚIILE CONEXE VÂNZĂRII ȘI *STIPULATIO DUPLAE*: REMEDII CONTRA EVICȚIUNII?

Merită reamintit că de acțiunea examinată anterior, *actio auctoritatis*, nu putea beneficia decât cumpărătorul unui bun *mancipi* a cărui proprietate a fost dobândită de către acesta prin *mancipatio*, acest mecanism nefiind disponibil în cazul evicțiunii survenite în absența mancipațiunii ori în cazul bunurilor *nec mancipi* transferate prin *traditio*. În aceste cazuri, cumpărătorii preferau să încheie cu vânzătorul o *stipulatio* prin care vânzătorul să se oblige la despăgubiri în cazul eventualei evicțiuni. Prin intermediul acestora, vânzătorul se obliga să achite dublul sumei primite cu titlu de preț (*stipulatio duplae*), preluând astfel soluția pe care legea o prevedea în cazul *bunurilor mancipi* (chiar dacă, în aceste cazuri, ale unei *stipulatio duplae* voluntare, părțile fie nu participaseră la ritualul mancipațiunii, fie bunul nu fusese din start unul *mancipi*); de asemenea, în aceste cazuri, nefiind vorba despre bunuri *mancipi* vândute prin *mancipatio*, vânzătorul se putea obliga, dimpotrivă, printr-o *stipulatio simplae*, să achite cumpărătorului prețul încasat, în eventualitatea evingerii acestuia de către un terț. Erau, așadar, necesare astfel de stipulații adiacente (unei vânzări convenite într-o altă formă decât cea a mancipațiunii), întrucât în absența unor garanții indirecte convenționale de acest fel, pe care să se fondeze ulterior o *actio ex stipulatu*³¹,

²⁸ A. Magdelain, *op. cit.*, p. 745.

²⁹ În contextul abordării vânzării imobilelor, Cicero, în lucrarea *De officiis*, sublinia în mod expres că vânzătorul era obligat să restituie dublul valorii lucrului vândut (*dupli poenam subiret*): *cum ex XII tab. satis esset ea praestari, quae essent lingua nuncupata, quae qui infitiatus esset, dupli poenam subiret, a iuris consultis etiam reticentiae poena est constituta* (Cic. *off.* 3, 16, 65). Fragmentul citat are meritul de a asocia atât trimiterele exprese la prevederile Legii celor XII Table, din vechiul drept (*cum ex XII tab. satis esset ea praestari*), cât și ideea de validitate a clauzelor atașate vânzării în dreptul clasic (*quae essent lingua nuncupata*), pentru a regla consecințele patrimoniale ale evicțiunii. A se consulta J. Macqueron, *Histoire des obligations. Le droit romain*, Faculté de Droit et de Science Politique, Aix-en-Provence, 1971, pp. 133-134, disponibil la adresa http://www.histoiredudroit.fr/Documents/Sources/macqueron_obligations.pdf, accesat în 19.09.2020; autorul citat subliniază că expresia *qui infitiatus esset* din textul lui Cicero se referă la vânzătorul care, în cadrul mancipațiunii, nu a comunicat (a ascuns adevărul despre) adevărata întindere a terenului vândut sau adevărul statut juridic al bunului *mancipi* care făcea obiectul mancipațiunii.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A căreia natură era invariabil contractuală, iar nu delictuală, în pofida faptului că imita obiectul unei *actio auctoritatis* derivată dintr-o mancipațiune; în opoziție cu natura penală a lui *actio auctoritatis*, *actio ex stipulatu* nu sancționa un delict, ci deriva dintr-un angajament convențional. A se vedea P. F. Girard, *op. cit.*, p. 41: „*Que le délit soit limité au cas de mancipation, cela peut s'expliquer de mille façons, par exemple en admettant que les éléments du délit étaient fixés avant l'introduction de la vente dépourvue de formes. Quant à la satisfactio secundum mancipium et à la stipulatio duplae, nous verrons que ce sont deux engagements contractuels ayant à des degrés différents un objet imité de celui de l'actio auctoritatis. Assurément il ne s'agit pas là de délit; mais c'est qu'il y a un contrat et l'action, au lieu d'être l'actio auctoritatis, serra celle de ce contrat, l'actio ex stipulatu*”.

cumpărătorul nu fi putut să se îndrepte contra vânzătorului în eventualitatea în care un terț ar fi invocat un titlu legitim asupra bunului.

MECANISMELE JURIDICE ALE *SATISDATIO SECUNDUM MANCIPIUM* SAU *REPROMISSIO SECUNDUM MANCIPIUM*: GARANȚII PENTRU *VACUA POSSESSIO*?

Primul dintre aceste mecanisme presupunea ca, prin intermediul unor formalități de tipul *satisfatio* (în accepțiunea de promisiune făcută în mod formal, *verborum obligatio*, a intervenției unui garant, care în epoca clasică era de regulă un fidejutor), vânzătorul să promită cumpărătorului că va interveni pentru a suporta din punct de vedere financiar prejudiciul rezultat dintr-o eventuală evicțiune, după modelul lui *uctoritas* specifică mancipațiunii³². Cât despre *repromissio secundum mancipio*³³, aceasta reprezenta, de asemenea, o modalitate indirectă de garantare de către vânzător a cumpărătorului, prin care primul se obliga voluntar *in duplum* în pofida faptului că era vorba despre un bun *nec mancipi* sau se obliga *in duplum* chiar și pentru cazul în care mancipațiunea nu ar fi fost validă. Acest mecanism al *repromissio* era, de regulă, utilizat de către vânzătorul unui *res mancipi* care nu a putut îndeplini formalitățile mancipațiunii, nefiind obligat potrivit legii civile la *uctoritas*. În maniera descrisă, cumpărătorul beneficia de remedii similare celor derivate din *actio auctoritatis*, cu obligarea *in duplum* a vânzătorului în pofida neparticipării la formalitățile mancipațiunii³⁴, însă bazându-se pe promisiunea solemnă făcută de vânzător. Garantându-i indirect liniștita posesiune a lucrului, vânzătorul promitea formal că îl va despăgubi cu dublul valorii lucrului în eventualitatea evingerii acestuia de către un terț.

CUM FUNCȚIONA *STIPULATIO REM HABERE LICERE*?

În literatura de specialitate, s-a opinat, în privința sferei de aplicare a celor două categorii de stipulații, că *stipulatio duplae* se aplica în general bunurilor *mancipi*³⁵ în ipotezele în care părțile nu îndepliniseră formalitățile unei mancipațiuni valide, în ideea de a suplini finalitatea pe care o îndeplinea *actio auctoritatis* în cadrul mancipațiunii, și anume obligarea vânzătorului la plata dublului prețului încașat de la cumpărătorul evins, în timp ce *stipulatio rem habere licere* era utilizată în cazul bunurilor *nec mancipi*³⁶ sau, în general, în

³² Gaius, D.18,1,53: „...ut auctoritatis nomine venditor obligatur <res emptoris fiat> nihil interest utrum solutum sit pretium an eo, nomine fideiussor datus sit”.

³³ *Secundum mancipio* îmbracă, în această sintagmă, accepțiunea „imitând modelul mancipațiunii” sau „calchiind soluția din cadrul mancipațiunii” (obligarea vânzătorului la plata *in duplum*), cu diferența că mancipațiunea nu avusese loc, fie pentru că părțile aleseseră să evite formalitățile greoaie, fie pentru că transferaseră bunuri *nec mancipi*. A se vedea J. Belda Mercado, *La obligación de garantía por evicción del comprador en el derecho romano clásico*, în „Anuario da Faculdade de Dereito da Universidade da Coruña”, nr. 8/2004, pp. 119-140, disponibil de asemenea la adresa <https://ruc.udc.es/dspace/handle/2183/2318>, consultată în 08.09.2020.

³⁴ Ș. Mircioiu, *Transferul dreptului de proprietate prin vânzare. Studiu de drept comparat*, Editura Universul Juridic, București, 2014, pp. 47-55.

³⁵ A se vedea J. Belda Mercado, *op. cit.*, p. 134.

³⁶ Varro, *De re rustica*, 2,3,5: *De emptione aliter dico atquefit, quod capras sanas sanus nemo promittit, nunquam enim sine febris sunt. Itaque stipulantur paucis exceptis verbis, ac Manilius scriptum reliquit sic: „Ulas capras hodie recte esse et bibere posse habereque recte licere, haec spondesne?”* În fragmentul citat, Varro exemplifică utilizarea stipulației *rem habere licere* în cazul animalelor destinate consumului (bunuri *nec*

cazul bunurilor de valoare redusă, pentru a regla efectele patrimoniale ale eventualei evicțiuni care s-ar fi putut produce. Prin intermediul unei *stipulatio habere licere*, vânzătorul se garantează cumpărătorului posesiunea pașnică și utilă asupra bunului și că, în cazul în care va fi tulburat în stăpânirea liniștită a bunului, îi va achita *id quod interest*, în funcție de prejudiciul patrimonial suferit efectiv de către cumpărător. În opoziție cu efectele unei *actio auctoritatis* din cadrul mancipațiunii sau cu efectele unei *stipulatio duplae*, când cumpărătorul obține un multiplu al sumei achitate cu titlu de preț, de regulă dublul acestei sume, întinderea obiectului unei *stipulatio rem habere licere* era incertă, raportându-se în fiecare caz în parte la prejudiciul efectiv suferit de către cumpărător, obiectul acțiunii fiind calibrat *id quod interest*, independent de valoarea prețului achitat inițial și raportându-se la valoarea pierderii înregistrate de cumpărător la momentul evicțiunii³⁷.

EXISTĂ UN AUTOMATISM AL GARANTĂRII PENTRU EVICȚIUNE ÎN DREPTUL ROMAN CLASIC?

GARANȚIA PENTRU EVICȚIUNE ÎN VÂNZAREA CONSENSUALĂ

Având în vedere că, în dreptul clasic, vânzătorul nu transfera decât posesiunea liniștită și durabilă asupra lucrului, cumpărătorul nu putea recurge la *actio auctoritatis*, având în schimb la dispoziție o *actio empti*, o acțiune contractuală, al cărei specific rezidă în faptul că nu putea fi utilizată în afara situațiilor în care vânzătorul a comis un dol³⁸, cunoscând el însuși faptul că vinde bunul altuia sau că bunul este grevat de sarcini nedeclarate. Așadar, administrarea probei intenției dolosive paraliza practic, de cele mai multe ori, încercarea cumpărătorului de a-l face responsabil pentru evicțiunea suferită. Pactele accesorii la care ne-am referit în paragrafele precedente erau menite deseori să contracareze tocmai această stare faptică, a imposibilității dovedirii dolului comis de vânzător. Or, stipulațiile de garanție generau o obligație condițională, care devenea eficace în măsura în care evicțiunea se producea, dacă vânzătorul se obligase verbal față de cumpărător să îi achite valoarea bunului sau dublul acesteia ori chiar cvadruplul acestei valori. După cum s-a subliniat, garanțiile generate de aceste stipulații decurgeau din însuși mecanismul stipulației, independent de acțiunile născute din contractul de vânzare și aveau un caracter exclusiv voluntar, vânzătorul nefiind constrâns prin lege să consimtă la asemenea pacte suplimentare³⁹. Doar la finele sec. I p. Chr., motivat pe considerații ce țineau de imperativele bunei-credințe contractuale, cumpărătorul îi putea solicita vânzătorului să încheie o astfel de stipulație, în măsura în care evicțiunea nu s-a produs încă.

mancipi). Paragraful vizează însă garantarea cumpărătorului contra viciilor ascunse ale bunului vândut, iar nu problematica evicțiunii.

³⁷ *Ibidem*, p. 133. A se vedea, de asemenea, G. Guilda, *La tutela del compratore in caso di evizione fra garanzia e responsabilità. Soluzioni giurisprudenziali romane e problemi teorici attuali*, Jovene Editore, Napoli, 2013, pp. 23-27 și pp. 59-63.

³⁸ D.19,4,1 (Paul. lib. XXXII ad Edictum): (...) *Venditori sufficit ob evictionem se obligare, possessionem iradere, et purgari dolo malo; itaque si evicta res non sit, nihil debet.*

³⁹ H. Ankum, *Problems concerning laudatio auctoris and denuntiatio litis made by the buyer in classical Roman Law*, în „Fundamina”, vol. 20, nr. 1/2014, pp. 3-14, disponibil la adresa <http://www.scielo.org.za/pdf/funda/v20n1/01.pdf>, consultată în 22.09.2020.

Următorul pas l-a reprezentat admiterea, în prima jumătate a sec. al II-lea p. Chr., a ideii că, chiar și după producerea evicțiunii, cumpărătorul are la dispoziție o acțiune contractuală⁴⁰, generată automat de contractul de vânzare, independent de culpa vânzătorului, pentru a solicita remedii în urma evingerii sale de către terț⁴¹. Schimbarea de optică, începând cu acest moment, este radicală: părțile vânzării nu mai trebuie să convină expres, separat, cu privire la existența garanției contra evicțiunii, ci, dimpotrivă, acesta va fi un efect automat al vânzării, în schimb exonerarea de garanție a vânzătorului – iar nu obligația acestuia de a-l garanta pe cumpărător – trebuind să facă obiectul unei clauze exprese. Se admite, așadar, că, începând cu cea de-a doua jumătate a sec. al II-lea p. Chr., garanția pentru evicțiune va fi datorată automat cumpărătorului independent de dolul comis sau nu de către vânzător⁴², schimbarea de macaz fiind clară către o responsabilitate obiectivă, detașată de elementul culpei.

Important de subliniat este că vânzătorul răspundea față de cumpărătorul evins⁴³ ca o consecință a faptului de a nu-i fi asigurat acestuia posesiunea liniștită, inatacabilă și durabilă a lucrului vândut, chiar dacă vânzătorul a acționat cu bună-credință, de unde și caracterul obiectiv al răspunderii; însă, dacă era implicat un vânzător de rea-credință, care a vândut un bun cunoscând existența motivului de evicțiune și ascunzându-l cumpărătorului, acesta din urmă se putea îndrepta împotriva vânzătorului fără a aștepta producerea evicțiunii, introducând o *actio empti* în încercarea de a dovedi dolul⁴⁴ comis de vânzător⁴⁵.

În cadrul vânzării romane consensuale, ceea ce justifică exercițiul dreptului cumpărătorului la remedii în cazul evicțiunii nu este absența transferului valabil al proprietății, întrucât acesta nu reprezenta un efect natural al vânzării consensuale, ci absența unei posesiuni liniștite și durabile a cumpărătorului asupra bunului cumpărat. Astfel, până la momentul în care cumpărătorul nu era spoliat de posesiunea pașnică și durabilă asupra bunului, acesta nu putea emite pretenții contra vânzătorului; însă, dacă acesta era privat de

⁴⁰ M. D. Bob, *Manual elementar de drept privat roman*, cit. supra, p. 241.

⁴¹ Dacă introducea o *actio empti*, cumpărătorul care a suferit o evicțiune putea recupera de la vânzător prețul achitat, după cum rezultă dintr-un pasaj clasic; D.21,2,60 (Iavolenus, lib. 11 *ex Plautio*): *Si in venditore dictum non sit, quantum venditorem pro evictione praestare oporteat, nihil venditor praestabit praetor simplam evictionis nomine, et ex natura ex empto actionis hoc quod interest*. Dimpotrivă, dacă părțile vânzării consensuale au convenit expres un acord *ad duplum* ca accesoriu al vânzării consensuale, vânzătorul putea fi obligat la restituirea dublului sumei încasate cu titlu de preț, în temeiul unei acțiuni contractuale; Paul. *Sententiae*, 2,17,3: *Res empti, mancipatione et traditione perfecta, si evincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur*; de asemenea, Paul. *Sententiae* 2,17,4: *Distracta fundo, si quis de modo mentiatur, in duplum eius quod mentitus est, officio iudicis aestimatione facta convenitur*.

⁴² E. Aguirre Cardona, E. Reigadas Lavandero, *El contrato de compraventa en derecho romano, derecho civil y proyectos de unificación internacional*, Madrid, 2014, pp. 6-44, disponibil la adresa <https://repositorio.comillas.edu/jspui/bitstream/11531/644/1/TFG000555.pdf>, consultată în 08.09.2020.

⁴³ D.19,1,11,2 (Ulp. lib. XXXII *ad Edictum*): *Et in primis ipsam rem praestare venditorem oportet, id est tradere: quae res, si quidem dominus fuit venditor, facit et emptorem dominum, si non fuit, tantum evictionis nomine venditorem obligat, si modo pretium est numeratum, aut eo nomine satisfactum, Emptor autem nummos venditoris facere cogitur*.

⁴⁴ Desigur, în cazul dolului comis de vânzător, era ineficace eventualul pact asociat vânzării, prin care părțile ar fi convenit asupra exonerării vânzătorului de garanția pentru evicțiune. D.19,1,6,9 (Pomponius, lib. IX *ad Sabinum*): *Si venditor sciens obligatum aut alienum vendidisset, et adiectum sit, neve eo nomine quid praestaret, aestimari oportet dolum malum eius, quem semper abesse oportet in iudicio empti, quod bonae fidei sit*.

⁴⁵ D.19,1,30 (lib. VIII *Quaestionum*): *Si sciens alienam rem ignorant mihi vendideris, etiam priusquam evincatur utiliter me ex empto acturum putavit in id, quanti mea intersit meam esse factam...; Qui sciens alienam, non suam ignorant vendidit. Id est maxime, si manumissuro vel pignori daturō vendiderit*.